

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора філософії в галузі права, доцента, доцента
кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету
Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»**

Степаненко Наталії В'ячеславівни на дисертацію

Лукашевича Сергія Миколайовича

на тему: «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена зростаючою роллю судової влади в умовах становлення правової держави та необхідністю забезпечення не лише формальної, а й реальної ефективності судового захисту прав людини. У сучасних умовах розвитку правової системи України судовий розсуд набуває особливого значення як інструмент подолання прогалин і колізій у праві, а також як засіб досягнення справедливого результату у складних і нестандартних правових ситуаціях. Саме через механізм судового розсуду відбувається практичне поєднання норм права з цінностями справедливості, розумності та добросовісності.

Окремої уваги потребує значення судового розсуду у справах, що стосуються захисту прав людини та дитини, де вирішення спору не може обмежуватися формальним застосуванням законодавства. У таких випадках суддя має враховувати індивідуальні обставини, принцип найкращих інтересів дитини, а також стандарти гуманного та пропорційного втручання у права особи. Це актуалізує потребу у чіткому визначенні меж судового розсуду, щоб уникнути як надмірного формалізму, так і ризиків довільності у прийнятті судових рішень.

Крім того, актуальність дослідження зумовлена процесами європейської інтеграції України, які передбачають не лише формальне запозичення правових норм, а й зміну підходів до правозастосування. Це зумовлює необхідність

глибокого наукового аналізу сутності, функцій і меж судового розсуду як важливого елементу сучасного правосуддя.

Отже, дане дисертаційне дослідження є актуальним, оскільки воно спрямоване на комплексне осмислення судового розсуду як одного з ключових механізмів забезпечення ефективного правосуддя в сучасних умовах розвитку правової системи України. Його значущість зумовлена необхідністю вироблення науково обґрунтованих підходів до визначення сутності, меж і критеріїв реалізації судового розсуду, що має принципове значення для забезпечення балансу між дискреційними повноваженнями суду та вимогами правової визначеності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384), а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2021–2025 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12–21 (пункт 1.2. Удосконалення національної правової системи та її адаптації до європейського права).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, а також їх достовірність є достатньо високими та підтверджуються ґрунтовною теоретико-методологічною базою і належним рівнем емпіричного опрацювання матеріалу. Автор послідовно використовує комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних і міждисциплінарних методів, що забезпечує системність, логічність і достовірність отриманих результатів. Теоретичні положення спираються на аналіз вітчизняної та зарубіжної доктрини, а також узгоджуються із сучасними підходами до

розуміння судового розсуду як інструменту забезпечення верховенства права, справедливості та ефективного судового захисту.

Достовірність висновків підтверджується також широким використанням матеріалів судової практики, зокрема аналізом рішень національних судів і міжнародних судових інституцій, що дозволило автору продемонструвати практичну значущість сформульованих положень. У цьому контексті заслуговує на позитивну оцінку включення до дослідження окремих прикладних аспектів, зокрема виконання рішення суду про відібрання дитини, що розглядається як складний правозастосовний процес, у якому судовий розсуд відіграє ключову роль у забезпеченні балансу між найкращими інтересами дитини та вимогами законності. Також дослідження проблематики обов'язковості виконання судового рішення правонаступником вибулої сторони виконавчого провадження свідчить про прагнення автора розкрити значення судового розсуду у гарантуванні реальності виконання судових рішень та захисту прав людини.

Сформульовані у дисертації висновки та рекомендації є логічно виведеними з проведеного дослідження, мають належне наукове підґрунтя і характеризуються внутрішньою узгодженістю. Вони відзначаються не лише теоретичною вмотивованістю, а й практичною спрямованістю, що дозволяє розглядати їх як такі, що можуть бути використані у правозастосовній діяльності, нормотворчому процесі та подальших наукових розвідках у сфері судового розсуду.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи зумовлена тим, що дослідження є одним із перших у вітчизняній правовій науці комплексних теоретико-доктринальних досліджень судового розсуду, здійсненим крізь призму поєднання парадигмального, гуманістичного, інституційного, функціонально-діяльнісного та аксіологічного підходів, з урахуванням європейських стандартів правосуддя та процесів європейської інтеграції України, зокрема:

уперше:

– сформульовано інтегративну концепцію судового розсуду, яка поєднує нормативний, функціонально-діяльнісний, парадигмальний і гуманістичний підходи, що дозволяє розглядати судовий розсуд не лише як техніко-юридичний інструмент правозастосування, а як структурний елемент механізму забезпечення верховенства права, ціннісної легітимації судових рішень і довіри до судової влади;

– обґрунтовано парадигмально-гуманістичну модель судового розсуду, відповідно до якої ступінь свободи судді, характер і межі судового розсуду залежать від домінуючої правової парадигми, а гуманістичний підхід наповнює судовий розсуд аксіологічним змістом, пов'язаним із захистом гідності людини, основоположних прав і свобод, справедливості та моральної відповідальності судді;

– запропоновано концептуалізацію внутрішнього переконання судді як складного багатовимірного феномену, що формується під впливом не лише правових норм, а й морально-етичних засад, гуманістичних орієнтирів та суспільних очікувань, і визначає якість судового рішення як акту одночасно юридичного й морального характеру;

– виокремлено гіпотетичні (доктринальні) межі судового розсуду, зокрема межу між правозастосуванням і прихованою нормотворчістю, між тлумаченням права і політичним вибором, між захистом прав людини і надмірним судовим активізмом, які не завжди прямо закріплені в законі, але мають визначальне значення для легітимності судової влади в демократичній правовій державі;

– обґрунтовано інтегративний підхід до визначення меж судового розсуду, який охоплює нормативно-позитивістський, аксіологічний, функціонально-діяльнісний, інституційний та герменевтичний виміри і розглядає межі судового розсуду не як перелік заборон, а як систему правових, ціннісних і процедурних координат відповідального судового розсуду;

удосконалено:

– теоретичне визначення судового розсуду, яке розкриває його як нормативно зумовлений вид правозастосовної діяльності суду, що реалізується

в межах процесуальної форми та полягає у відповідальному виборі між кількома юридично допустимими варіантами рішення з урахуванням фактичних обставин справи, цілей правового регулювання, принципів права та правових цінностей, що дозволяє подолати спрощене уявлення про судовий розсуд;

– доктринальні підходи до співвідношення судового активізму та судового самообмеження, шляхом доведення, що судовий розсуд виступає механізмом підтримання системної рівноваги і є необхідною умовою легітимності судової влади та реалізації принципу верховенства права;

дістали подальшого розвитку:

– методологічний інструментарій дослідження судового розсуду в частині визначення пізнавальної стратегії, складовими якої є гуманістичний та парадигмальний контексти;

– положення про роль судового прецеденту в континентальній правовій системі України в контексті трансформації української правової культури у напрямі змішаної моделі праворозуміння;

– наукові уявлення про судове верховенство як поліструктурний і динамічний феномен, який поєднує активну роль судів у захисті прав людини з інституційним самообмеженням судової влади у політично чутливих сферах, забезпечуючи баланс між гілками влади та стабільність правопорядку;

– теоретичні та практичні засади застосування норм права ЄС в національній судовій практиці, в частині обґрунтування вирішальної ролі судового розсуду в тлумаченні та адаптації до національного правового контексту.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні наукового розуміння судового розсуду як складного, багатовимірного правового феномена. У дослідженні обґрунтовано його інтегративну природу, що поєднує нормативний, аксіологічний, функціонально-діяльнісний і гуманістичний виміри, завдяки чому судовий розсуд розкривається не лише як техніко-юридичний інструмент правозастосування, а як важливий елемент механізму забезпечення верховенства права та справедливості. Це

дозволяє подолати спрощене позитивістське розуміння дискреції суду та сформувати цілісну теоретичну модель її функціонування.

Важливим здобутком є також уточнення змісту, функцій і меж судового розсуду, зокрема через розроблення підходів до їх визначення з урахуванням правових принципів, процесуальних стандартів і морально-етичних засад діяльності судді. Запропоноване бачення судового розсуду як відповідального вибору між юридично допустимими альтернативами сприяє розвитку доктрини судового активізму та самообмеження й формує підґрунтя для подальших досліджень у сфері судового верховенства, правової визначеності та правозастосовної герменевтики.

Отримані результати розширюють теоретико-методологічну базу юридичної науки, зокрема адміністративного та процесуального права, і створюють передумови для формування сучасної концепції судового розсуду, орієнтованої на європейські правові стандарти, гуманізацію правосуддя та забезпечення ефективного захисту прав людини.

Сформульовані в дисертації висновки та рекомендації можуть бути використані у різних сферах, зокрема у практичній діяльності судів усіх інстанцій з метою підвищення якості правосуддя та обґрунтованості судових рішень. У законодавчому процесі вони можуть бути враховані під час удосконалення законодавства України, зокрема при розробленні та внесенні змін до процесуальних кодексів щодо уточнення меж судового розсуду, вимог до мотивування судових рішень, а також при кодифікації законодавства для зменшення оціночної невизначеності та забезпечення єдності судового правозастосування.

У науковій діяльності результати можуть бути використані у подальших дослідженнях проблем судового активізму, судового верховенства, меж дискреції суду та судового самообмеження. В освітній діяльності – у навчальному процесі закладів вищої освіти та системі підвищення кваліфікації суддів, зокрема при розробленні спеціальних курсів і тренінгів із питань застосування судового розсуду, мотивування судових рішень і використання

практики ЄСПЛ та СЄС. Результати можуть бути використані й у діяльності органів суддівського врядування (Вища рада правосуддя, ВККС) при оцінюванні професійної діяльності суддів і розробленні норм суддівської етики та доброчесності.

Крім того, результати дослідження мають важливе значення в контексті європейської інтеграції України, оскільки сприяють гармонізації національної правової системи з міжнародними стандартами правосуддя, утвердженню принципу верховенства права та зміцненню довіри суспільства до судової влади. Таким чином, дисертаційне дослідження має не лише теоретичну цінність, а й вагому практичну спрямованість.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено у 11 наукових публікаціях, серед яких 4 статті у фахових виданнях та 7 тез доповідей на наукових і науково-практичних конференціях та круглих столах. Опубліковані наукові праці Лукашевича С.М. відповідають чинним вимогам, встановленим для здобуття ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотації, переліку публікацій здобувача, змісту, вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 239 сторінок, з них основного тексту – 178 сторінок, список використаних джерел – 26 сторінок.

Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40. Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам, у ній представлено основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Лукашевича Сергія Миколайовича є самостійним, завершеним науковим

дослідженням, що містить оригінальний внесок у розвиток правової науки. Основні наукові результати дисертації оприлюднені у фахових наукових виданнях. Роботу виконано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю, усі запозичення оформлено відповідно до чинних нормативних вимог. Порухів принципів академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо дисертації. Незважаючи на загальну позитивну оцінку змісту рецензованого наукового дослідження, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які потребують додаткового уточнення та аргументації під час публічного захисту дисертації.

У дисертаційному дослідженні детально проаналізовано стан наукової розробки феномену судового розсуду. З одного боку, такий підхід дещо перевантажує текст, з іншого – дозволяє ґрунтовно простежити генезис цього поняття та визначити його місце у правовій науці. Водночас слід зауважити, що розширення меж судового розсуду, попри його значення як інструменту індивідуалізації правосуддя, може створювати ризики свавільного правозастосування.

У підрозділі 2.2 дисертації обґрунтовано актуальність проблеми виконання судових рішень та слушно підкреслено, що їх ухвалення не завжди означає реальне відновлення порушеного права. Такий підхід відповідає сучасному розумінню ефективного правосуддя. Водночас у роботі недостатньо повно розкрито роль судового розсуду на стадії виконання рішень. Зокрема, поза увагою залишено можливості суду впливати на ефективність виконання через конкретизацію способу і порядку виконання, визначення строків та формулювання змісту зобов'язань. У цьому контексті потребує подальшого розвитку питання меж допустимого впливу суду на стадію виконання рішень з огляду на принцип поділу влади. Дискусійним є питання: чи має суд активно впливати на механізм виконання власних рішень, чи така діяльність повинна залишатися виключною компетенцією органів виконавчої влади.

У дисертації порушено важливу проблему реалізації судового розсуду у справах щодо захисту прав дітей (підрозділ 2.2), обґрунтовано необхідність його гнучкості та ціннісної орієнтованості. Водночас ця проблематика розкрита недостатньо повно і потребує глибшого теоретичного та практичного опрацювання. Зокрема, доцільно було б детальніше проаналізувати специфіку меж судового розсуду у справах щодо дітей, а також особливості його реалізації з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини. Крім того, потребує уточнення питання допустимості відходу суду від формального застосування норм права та критеріїв такої «активної» реалізації судового розсуду. Дискусійним залишається питання: чи повинен суд у справах щодо дітей застосовувати більш активний підхід з метою максимального забезпечення інтересів дитини.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації С. М. Лукашевича, не знижують її наукової та практичної значущості й можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Дисертація Лукашевича Сергія Миколайовича, подана на здобуття ступеня доктора філософії на тему «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики», є завершеним науковим дослідженням із обґрунтованими та новими результатами. Вона поєднує теоретичні та практичні висновки й підтверджує особистий внесок дисертанта у розвиток юридичної науки.

Рецензоване наукове дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня

2022 року № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

За результатами публічного захисту Лукашевич Сергій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор філософії в галузі права, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

юридичного факультету

Вищого навчального закладу

«Університет економіки та права «КРОК»

Наталія СТЕПАНЕНКО

Наталії Степаненко засвідчук
Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу
Університет економіки та права "Крок"
Александра Папанюк
"16" "04" 2026 р.